

CHOKOKUE ATYKUÉRA ÑE'Ê UMI OÑEKUAVE'ÉVA PARAGUÁI MBURUVICHÁRÁ 2008-PE

ORE CHOKOKUE, KUÑA HA KUIMBA'ÉVA, ROJERURE OÑEMOÑETE HAĞUA GUARANI ÑE'Ê PARAGUÁI ÑE'ÊTEÉRAMO OPAITE MBA'ERÁ.

¡ROIPOTA OGUAHÊ GUARANÍME TEKOKOJOJA, AÑETEGUA, JOJA, ÑAKÂRAPU'Â! HA'EVÉMA JAPU, MBOTAVY, HA ÑE'ÊREI MBURUVICHA JEPORAVORÁ JAVE ROIPOTA TEKOKOJOJA!

Opa romboguapýva ore ñe'ê ko kuatiápe, **CHOKOKUE PARAGUÁI ORGANIZACIÓN-KUÉRA** rérape, romoĝuahê ore ñe'ê mayma tapicha oñekuave'êva ko 2008-pe mburuvicháramo, taha'e ha'êva. Roñe'êroína 2.234.761 tapicha oikóva okaháre rérape, (43,28 % opavave jaikóva ñane retâmegui ojepapahaguéicha 2002-me) ha hetaiterei tapicha hapoteéva ñane retâ ruguápe (ja'ekuaa Paraguaýpe 2002-rô, 40 % itavaygua ndaha'êi upepegua). Roñemotenonde peteî ro'y pe jeporavo guasu oikótavagui ore ñe'ê oguahê haĝua yvate porâ ha hesákâ satí. Hesakâ porâiterei haĝua.

Orey'uhéi ha oreñembyahýi tekojoja ndaijapýraivagui. Pe angata tekojojáre roguerotyryry ymaiterei guive ha ojuasa opa ore rembipota rupi: yvy, tesâi, tekombo'e, y, ore rembiapo repy, mba'apo, guarani.

Orekueráima ñemonda, ñemboyke, jejahéi, royrô, ñorâirô, ñenupâ, jejopy, mboriahu, jejuka ha ñembyahýigui. Orepý'apyrasa rosêmbágui ñane retâgui are guive ha áĝa meve hetaheta. Orekueraí ko Estado tujukue, itujupáva ha oporombyaívagui, oremboykéva, naorerendúiva, orerekojopýva, orerairôva, orejukáva, oremomboriahúva, ha oremborekotavýva. Ro'e heratee rupi, orembotavyrekóva.

Márô nahesakáiva oréve- araka'eve naorerekombo'éigui upeva'erâ, ni mbo'ehaópe, ni momaranduhakuéra rupi-mba'e tembiapópa oreko Paraguáipe guarani ha castellano oremboyke, orerykue'ô, oremomboriahu, orembotavy ha orerairô mante haĝua. Ko'áĝa, mbeguekatúpe hesakâ ohóvo oréve. Roñepyrû ropáy ha rojehesape'a. Ha rohecháva oremono'êko'ô ha orembopochyeteri. Orepochoy rohechávo mba'eichaitépa orembotavy asyete hetaiterei ára. Oñembyai, oñembotovévo tekojoja guaraníme ĝuarâ, ore túvakuérape, ore taitachúpe, ha ore taitachachu rúpe, orembyai oréve, ha oñembyai ore memby, ore rajy, ore ra'ykuérape.

Paraguáipe, 3.946.904 tapicha 5.163.198 apytépe 2002-rô oñe'ê guaraní (76% ñane retâygua). Haimete 30% oñe'ê guarani añónte. 60% paraguaigua rogakuérape oñe'ê guarani, kóva ojupi 82,5% okaháre (ha 8,5%-nte oipurúva castellano) ha ojepuru gueteri 42,6% ogapýpe okaháre.

Paraguáipe 200 ro'y pukukue (1811-2007) oñemboyke guarani ñe'ê, roñemboyke ore; ko teko omohemby tapicha oñe'êva guarani añónte, chokokuememenunga. Paraguái áĝa meve, chokokue retâ. Ha hi'arive opavave ñanderapo Paraguái ruguaitépe. Paraguái oñemboguata Estado ojopýva guarani ñe'ême, opa mba'e ojejapohápe castellano-pe ha guarani, mba'eve. Guarani iporákuri roho haĝua romano ñane retâ pysyrôvo guerra-hápe. Ñane retâ sâmbhyhára pa'ûme oî hetaiterei tapicha oñe'êva castellano añónte (térâ alemán ha castellano térâ inglés ha castellano térâ portugués ha castellano térâkatu castellano ha guarani), katu peteînte jepe ndaipóri ñane retâ tuichakuépe, umíva pa'ûme oñe'êva guarani añónte. Ni peteî. Mba'érepa. Guaranípiko ndaha'êi ñane ñe'ê tenondegua, ijypykue, ha hetave oipurúva? Mañeípiko ndaupéicha ymaite guive. Noromanóipiko atýra Ñorairô Guasu Triple de la Alianza ha Chákope, guarani ñe'êngarameme, roñorâirôvo guaraníme, roipurúvo guaraní ore mbokáramo? Térâ naime gueteri Colonia rekopýpe, oîhápe tuvicha ha tembiguái, yvypóra heko jojavarângue? Castellano-piko akointeva'erâ "karai ñe'ê", mburuvicha ñe'ê, oporohykie'óva ñe'ê, yvyguasujára ñe'ê ramo? Castellano térâ menonita ñe'ê alemán, térâ brasilerero ñe'ê portugués va'erâpiko "karai ñe'ê"? Ha orepiko mba'e, oreñe'êpiko mba'e? Piko ore ndaha'êi ko tetâ jára. Aipo "alianza hispanoguaraní" hetaiterajey roñembojuruhe'ê ha roñemoakârahague piko kóvara'e: ojejuka guarani, oñemboyke ha oñemomboriahu iñe'êpuruhárape ha ome'êmbaite opa mba'e castellano-pe? Mba'ére oî tavaygua oñe'êva castellano añónte ikatúva omba'apo tetâ térâ táva rembijokuairô, ha oñantendéva tetâygua guarani ñe'êhára añónte, ha ndaikatú oî peichagua tapicha guarani oñe'êva añónte – ikatuporânteva ore memby, ore rajy, térâ ore ra'y.

Paraguái Estado oreanalfabetiza omboykévo guarani ñe'ê ha ojokóvo ipuru ymaite guive áĝaite peve. Márô, 1811 guive paraguaigua noñehekombo'êiva guaraníme. Márô. Katu avei ndojehekombo'eporâi ha hekópe castellano-pe avavépe ha ko'ýte chokokuépe. Márô upéva upe tembiapo noñemotenondéi ñane retâme. Amo ipahápe mba'e pe orerupytyva, kóva ko "guarani ñe'ê ñemboyke" hetaiterei ára pukukue, millones tapicha paraguaigua, chokokue, kuña ha kuimba'êva, ndaikatú roparticipa, ndaorejái mamove, noroparticipái ñane retâ rekovéve, taha'e arandupy, viru, arandu rekópe. Ndaorejái ñane ñe'ê'ypykuépe, ndaorejái guaraníme. Ha noñeme'êi oréve hekópe castellano. Umi Paraguái sâmbhyhára orembotavy ha oremohemby orepuru haĝua, roí'igui, oretúndygui, roikógui ñesúháme, ndaipórigui oréve pytyvô – ha pe ivaivéva, ojapo hikuái oikuaa porâme, ndaha'êi tavýgui; ha áichagua tembiapo vai hi'áva'erâ oimeraê yvypóra rekotee ñanagarekoha ohechakuaa ha ohavira ijapoharekuérape. Ndaoreresaráiri. Ndaoreresaraimo'ái. ¡Peteî tetâ ñane mba'eichagua ndaha'eichéne peteî tetâ hekojoja ha

hekopeguaitéva; mba'éichatapiko ñane retâ nomba'apóiva guaraníme jepevérô umi castellano ñe'êpuruhakuéra oikotevê guarani rehe oiko térâ omba'apótarô okaháre.! Paraguái retâ heko karê ha katuete ôirire Europa Joaju Guasúpe ojehaviramaramo'â opyrûhaguére hetaite tapicha ha ñe'ê reko tee rehe.

Hetaite árama, politikokuéra, jeporavo mboyve, oñemoñe'ê ha oremonoakâraqu guaraníme. Orembojuruhe'ê hetaireterei mba'épe guaraníme. Opaite umi mba'e oraha vyty. Ága katu márõnte nde'íri oréve mba'eve guaraníme guarâ. Márõnte ndojapói hikuái mba'eve guaraníre. Ijuru renyhê ohykuavo oréve ñe'ême'ê ha ojevývo hukuái Paraguáype ndojapói mba'evete asy orejami haġua, roparticipa haġua, ome'êvo oréve marandu ha tekombo'e guaraníme, hekoitépe ha hendaitépe rojesareko ha rojapysaka haġua hembiapokuérare. Hetajey ha meme oikóvaningo, umi hatâhatáve ohykuavova'ekue ijuru renyhêngue ñe'êrei guaraníme nombohasái ñe'ê ñemoñarépe; chupekuéra guarâ oipota tekombo'e mokõi ñe'ême: castellano ha inglés, térâ ambue ñe'ê ha ikatuvérô EEUU térâ Európape. Guarani ojepuru orerekojopy haġuante, orepuru haġua, orembotavy haġua. Ndojepurúi roguata haġua teko katu gotyo, roñakârapu'â haġua virúpe, arandupýpe, avano'õme peteítei, térâ atyháicha.

Roipota ore memby, ore ra'y, ore rajy oikuaa hikuái castellano. Roikuaa iporâha upéva. Ha roipota avei ha'ekuéra oikuaa ambue ñe'ê ikatuhaguéicha. Katu roñangarekose ore ñe'êre; roipota tekojoja, añete, joja, akâkârapu'â guaraníme ha roñangarekose ore arandupy rekoteére, ore ndaha'etí rupi brasiléro ni argentino ni italiano ni alemán: ore paraguái, tosyry ore retére tosyryva tuguy, ha ore ñe'ê tenondegua guarani. Roñongatuse, rojokose, roñangarekose ore reko tee rehe, teko ambue renonde'ávo, ko'êre ñande'aho'íva ha ñanembojojapaséva ko yvy tuichakue. Tekojoja avano'õme ha oree reko tee, mokôivéva guaraníme. Pe ñanemboha'etéva ko arapýpeningo pe ñane ñe'ê ha ñane arandupy reko. Roikuaa Dinamarca-gua chokokue oikoveseha hikuái ñe'ê danés-pe ha oikuaase hikuái inglés ha ambue ñe'ê. Roikuaa Holanda-ygua chokokue oikoveseha hikuái ñe'ê holandés-pe ha oikuaase hikuái inglés ha ambue ñe'ê. Roikuaa Catalunya-gua chokokue oikoveseha hikuái ñe'ê catalán-pe ha oikuaase hikuái castellano ha ambue ñe'ê. Ore roikovesé guaraníme, roikuaase castellano ha ambue ñe'ê.

Rojapo aja ko kuartia, oñeñe'ê peteî Anteproyecto de Ley de Lenguas Paraguáipe rehe. Roguero vy'a pe tembiapo. Hi'â oñemonei ha oñemoañete. Ha toñembosako'i viru ha toñemohenda arakuéra ñepyrûmby guive oñemoañete haġua he'íva léi. Katu ore ndororoviamo'ávéma ñe'êrei térâ kuartia japu. Nahániri. Ko'ága rojeroviáta orejehe ha ore rembiapo rehe Ha roipurúta guarani memeve ha roguerosapukáite yvytúre “ñe'ê ñemboyke” oíva ñane retâme. Ro'e upe léipe he'íva'erâ ha hesâka porâva'erâha opaite paraguigua, kuña ha kuimba'éva, hemby'yre avave, oikuaava'erâha mbo'ehaópe guarani, castellano ha ambue ñe'ê ha umi oñe'êva ambue ñe'ê oñangarekokuaava'erâ avei ñe'êre yrô japu ha ñe'êreijeýtante. Pévape ñaiméramo peteî ñe'ême ikatu jaguata paraguigua reko joja rekávo.

Ojehechapáma pe tekombo'e ñemyatyrô -Reforma Educativa- ndoikoiha, gobierno voi ohatapyña upéicha haġua ha umi maranduhakuéra ñe'êmboykekatúva. Ko Refoma, ndohupytyí upe ohupytyseva'ekue: opaite tapicha paraguigua oikuaa guarani, castellano ha ambue ñe'ê -péva péicha ndohapo'oihaguére “ñe'ê ñemboyke” kañymby ha nomoherâkua porâi rupi guarani ñe'ê momaranduhakuéra rupi. Ha upépe ndopái. Oí ivaivéva. Oretevoi, sy ha túva okaraygua roñe'êva guarani, rojerure ore ñemoñare ani haġua oñehekombo'e guaraníme ndorohechái rehe ñambueihague mba'evetépe pe “ñe'ê ñemboyke” ñane retâme. Mba'e tetâ heko resâivapepiko jahechava'erâ â mba'e. Ha umi temimbo'e ñe'ê'ypy castellano-va ndoikuaái hikuái guaraní – kóva opyta pe mbo'ehao kotýtpe ha noíri télepe, pukoépe, kuatiakúrape, purahéi pyahúpe, ha hetave mba'épe hekope porâ.

Kuñakarai ha karai peñekuave'êva, moôpiko oí pende kuartia apopyrâme tembiapo guaraníme guarâ. Moôpa oí pende kuartiápe ñe'ênguéra rekojoja Paraguáipe? Moôpa oime?, Roikuaase. Roipota pemyasái ñane retâ tuichakue javeve. Ripota pemyesakâ ñane retâ tuichakue javeve. Ha, Kuñakarai ha karai pejevoravoukaséva: peñe'êkena guaraníme, ha tahetâkena avei, Paraguáype, pemomadu'a haġua umi oporomboykesévape guarani ha'eha ñane retâ ñe'ê tenondegua ha pemokorasô hu'úmi haguâ ñaña, hekojoja'y ha ndaijyvporarayhúgui hetaite tapicha paraguigua rehe areterei guive.